

UNELE CONSIDERENTE PRIVIND ISTORIA CONFLICTULUI SECESIONIST DE LA NISTRU

Dr., conf. univ. Anatol ȚĂRANU

SOME CONSIDERATIONS ON THE HISTORY OF THE SECESSIONIST CONFLICT ON THE LEFT BANK OF THE NISTRU RIVER IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article represents a brief summary of the conflict's history from its beginning until today. There are data characteristic of the main periods in the evolution of the conflict.

Recent au fost comemorați 200 de ani de la semnarea Tratatului de la București între Imperiul Otoman și Imperiul Țarist, prin care principatul Moldovei, prin forța armelor, a fost dezmembrat în două. Acest act dramatic al istoriei naționale comportă profunde rezonanțe și în contemporanitatea noastră. Una din cele mai grave consecințe ale raptului de la 1812 a fost amplul proces de deznaționalizare și rusificare, la care a fost supusă populația băștinașă a Basarabiei mai întâi în cadrul Imperiului Țarist, apoi în URSS. Prin aceste politici s-a încercat distrugerea ființei naționale a românilor basarabeni. Însă poporul a rezistat tuturor intemperțiilor istoriei, iar în 1991, pe o parte considerabilă a teritoriului răpit de la Moldova istorică la 1812, a fost declarată independența statului Republica Moldova.

Afirmarea statului independent însă de la bun început a resimțit influențele nefaste ale unui trecut istoric tumultuos, afectat de rătăcirii identitare, mentalități distorsionate de practicile coloniale seculare de deznaționalizare și învrăjbită interetnică. Pe acest fundal, la finele anilor '80 ai secolului trecut a fost instigat conflictul secesionist din raioanele din stânga Nistrului, care comportă și azi o gravitate deosebită pentru procesul de edificare a statului independent Republica Moldova.

Conflictul secesionist de la Nistru a izbucnit ca rezultat al dezmembrării URSS, printre primele manifestări serioase ale acestuia fiind „grevele lingvistice” din Moldova din anul 1989. Dar confruntarea declanșată în societatea moldovenească la sfârșitul anilor '80 avea doar la suprafață caracterul unui

„război lingvistic”. În realitate era vorba de manifestarea tendințelor de dezvoltare a procesului de democratizare din republică. Pe de o parte, politica restructurării gorbacioviste evolua vertiginos din faza de reformă conservatoare, al cărei scop era de a insufla o viață nouă în sistemul sovietic socialist care se ofilea, în faza revoluției democratice orientată spre distrugerea orânduirii sociale socialiste care își pierduse perspectiva istorică. Pe de altă parte, concomitent cu intensificarea revoluției democratice, pe parcursul ei se suprapuneau evenimentele legate de evoluția în salturi a mișcării de eliberare națională din Moldova, care s-a transformat rapid în revoluție de eliberare națională și care a anexat la sarcina de schimbare a orânduirii sociale sarcina de distrugere a modelului sovietic de gestionare a relațiilor interetnice. În fond, era vorba de efectul revoluției duble, ale cărei componente se dezvoltău fără a fi sincronizate nici temporal, nici ca intensitate de manifestare, nici ca distribuție a participanților. Ultima circumstanță complica grav receptarea de către diferitele componente sociale și etnice ale societății moldovenești a sarcinilor și obiectivelor revoluției și servea drept bază pentru confruntarea intereselor contradictorii ale acestora.

În aceste condiții, mișcării de eliberare națională din Moldova, care tindea în mod tot mai conștient la independența politică a republicii, i se opunea partea societății dispusă prosovietic, care milita pentru păstrarea republicii în componența URSS. Complexitatea situației din Moldova, ca, de fapt, și din alte republici sovietice naționale consta în faptul că interesele majorității etnicilor ruși care locuiau în ele, precum și ale autohtonilor rusificați, rezidau în păstrarea URSS, în cadrul căreia ei reprezentau națiunea principală și, prin urmare, privilegiată. De aceea, cea mai mare parte a rușilor din republicile unionale s-au pomenit în opoziție față de tendința radicală a procesului de democratizare, care s-a localizat în mod obiectiv în albia revoluției de eliberare națională. Această împrejurare a exercitat o influență semnificativă asupra opticii Moscovei, prin care Centrul unional examina evenimentele din republicile naționale în general și din Moldova în particular. Deja după dezmembrarea URSS, puterea democratică din Rusia postsovietică, care și-a asumat angajamentul de a apăra interesele compatrioților de peste hotarele Federației Ruse, a devenit în multe privințe ostatică intereselor specifice ale etnicilor ruși în fostele republici sovietice.

La ora actuală sunt disponibile numeroase documente care probează instigarea directă și organizarea de către unii reprezentanți sus-puși ai

conducerii sovietice centrale a unui șir de conflicte separatiste pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Cât privește conflictul transnistrean, la organizarea mișcării separatiste pe teritoriul Moldovei au participat nemijlocit în anii 1989-1991 Președintele Sovietului Suprem al URSS Anatoli Lukianov, un șir de deputați notorii din grupul „Soiuz” al Sovietului Suprem al URSS, funcționari de top ai Ministerului Apărării al URSS, Comitetului Securității de Stat al URSS (KGB) și ai Ministerului Afacerilor Interne al URSS¹. În intenția aripii conservatoare a conducerii sovietice supreme era instigarea și stimularea mișcărilor separatiste în limitele republicilor sovietice unionale care își manifestau aspirația de a ieși din componența URSS. Instigarea separatismului urma să amortizeze aceste aspirații și să stăvilească procesul de dezmembrare a Uniunii Sovietice. Astfel, anume conducerea sovietică a stimulat apariția unor organizații politice numite Mișcări internaționaliste. Ele își canalizau activitatea contra mișcării de eliberare naționale care lua amploare în republicile naționale. Acest scenariu a fost pus în aplicare în toate republicile sovietice, însă în funcție de circumstanțe, la diferite grade de intensitate. În Moldova, realizarea lui a căpătat forma și fondul conflictului transnistrean.

La etapa inițială a conflictului, liderii separatismului transnistrean au speculat cu abilitate problemele reale ale politicii restructurării în Moldova, în care lupta contra dominației partidului comunist s-a manifestat prin cerința de a i se acorda limbii populației majoritare statutul de limbă de stat și de a o trece la grafia latină. În aceste condiții, masa cetățenilor rusofoni ai Moldovei n-a regăsit în aceste cerințe interesele sale de fond. S-a produs o sciziune între interesele etnicilor români/moldoveni și ale rusofonilor, o sciziune care a fost utilizată plenar de cei care râvneau să-i dezbine pe oameni în numele păstrării orânduirii sovietice și a Uniunii Sovietice ca expresie a acestei orânduirii.

În consecință, a fost lansată în circulație teza propagandistică cu privire la naționalismul moldo-român și la unirea politică a Moldovei cu România. Sperietoarea naționalismului era necesară pentru mobilizarea populației rusofone a republicii și pentru a o contrapune românilor moldoveni, care în majoritatea lor sprijineau mișcarea de eliberare națională și militau pentru demontarea completă a regimului politic sovietic totalitar.

Șecul grevelor lingvistice nu a oprit mișcarea separatistă din Moldova. Pomenindu-se în minori-

tate în parlamentul moldovenesc constituit pentru prima dată pe baze democratice în anul 1990, liderii separatismului transnistrean au ales calea detașării raioanelor din stânga Nistrului de restul republicii și a formării din ele a unei enclave separatiste. Deja la 2 iunie 1990, la congresul deputaților Sovietelor de toate nivelele din Transnistria și Bender care s-a desfășurat în satul Parcani, raionul Slobozia, s-a optat pentru separarea acestui teritoriu de restul Moldovei. Iar la 2 septembrie 1990, la așa-zisul congres II extraordinar al aceluiași organ de la Tiraspol a fost autoproclemată RSS Moldovenească Nistrea-nă, condusă de Igor Smirnov, directorul uneia dintre întreprinderile industriale de subordonare unională din oraș, care se stabilise în Moldova abia în anul 1987².

La începuturi, ideologia separatistă se plia pe tentativele de conservare a orânduirii sociale sovietice. Această tendință s-a manifestat plenar în primele zile ale puciului de la Moscova din august 1991, când liderii de la Tiraspol și-au exprimat în mod public susținerea față de puciști și au pus în aplicare în regiunea lor decretul GKCP³. În realitate însă Uniunea Sovietică îi interesa pe liderii separatiști exclusiv în calitate de stat în care le erau protejate privilegiile de castă superioară.

De îndată ce URSS a încetat să mai satisfacă această cerință, ei au trădat-o fără pic de regret: la 25 august 1991 pe teritoriul uzinei „Kirov” din Tiraspol s-a desfășurat sesiunea așa-numitului Soviet Suprem al RSSMN, la care a fost proclamată independența republicii separatiste. În condițiile în care la acea etapă Republica Moldova rămânea în continuare de jure în componența statului unional, Transnistria separatistă s-a grăbit să pună umărul la dezmembrarea juridică a URSS. Liderii separatiști din Transnistria și propaganda lor preferă să nu afișeze acest fapt indiscutabil.

Proclamarea la 27 august 1991 a independenței Republicii Moldova a marcat începutul etapei de tranziție a conflictului transnistrean în faza confruntării armate. La 6 septembrie 1991 Sovietul Suprem al așa-numitei RMN adoptă hotărârea cu privire la transferul tuturor organelor constituționale ale puterii din Transnistria sub jurisdicția republicii auto-proclamate. Concomitent este adoptată și hotărârea cu privire la constituirea „gărzii republicane”⁴. Prin aceste acțiuni liderii separatiști au pășit practic pe

² A. Țăranu, *Cauzele conflictului armat de la Nistru (începutul anilor '90)*, Caiete de istorie, an.1, nr.2, 2002, p.9.

³ *Ibidem*, p. 8.

⁴ Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova (culegere de documente și materiale)*, Grupul Editorial Litera, Chișinău, 2004, p.52.

calea declanșării conflictului armat, care a început prin operațiunile de preluare cu forța a organelor constituționale ale puterii în regiunea transnistreană a Moldovei de către rebelii înarmați, organizați ca gardă republicană.

Primele ciocniri armate ale conflictului s-au produs în toamna anului 1991 în procesul preluării cu forța de către separatiști a organelor puterii constituționale în Transnistria, mai întâi de toate, a instituțiilor de asigurare a ordinii publice. Drept mărturie a începerii ciocnirilor armate între părțile conflictului poate servi procesul verbal al acordului semnat la 1 octombrie 1991 de reprezentanții conducerii republicii Moldova, cu cei ai Sovietului Suprem al Federației Ruse și cei ai autorităților separatiste din Transnistria, în care se atestă pentru prima oară necesitatea reglementării pașnice a conflictului⁵.

Dar deja a doua zi după semnarea procesului verbal acesta a fost încălcat cu brutalitate la Tiraspol, unde separatiștii și-au subordonat cu forța secția orășenească de poliție. Apoi, în decursul întregii perioade care a urmat până la sfârșitul anului 1991, s-a succedat un șir lung de ciocniri armate între poliție și garda republicană separatistă.

Lista victimelor conflictului armat începe la 13 decembrie 1991, când rebelii înarmați ai separatiștilor au deschis pe neașteptate focul asupra forțelor polițiste trimise în ajutorul secției raionale de poliție Dubăsari aflată în stare de asediu. În consecință, 4 polițiști au fost uciși, iar 9 – răniți, în timp ce rebelii au pierdut 3 persoane omorâte și 8 rănite. A fost rănit și un civil. Acest eveniment a marcat începutul degradării tragice a situației în zona conflictului. Doar în perioada dintre decembrie 1991 și martie 1992 au fost înregistrate 57 de acțiuni criminale ale gardiștilor contra poliției moldovenești, în urma cărora 4 polițiști au murit, 13 au fost răniți și peste 40 dezarmați cu forța⁶. Evenimentele de la Dubăsari au pus, de fapt, începutul conflictului armat de la Nistru, care în decurs de câteva luni a degenerat în faza unor acțiuni militare de proporții mari pe trei direcții principale – Cocieri, Coșnița și Bender.

Astfel, cu începere din toamna anului 1991, țara noastră a fost implicată într-un conflict armat, a cărui cauză principală era conflictul etno-politic între mișcarea de eliberare națională din Republica Moldova, revoluționară în fond, și forțele contrarevoluționare care exprimau interesele celei mai conservatoare părți a fostei pături nomenclaturiste sovietice

de partid și economice, al cărei detașament de avangardă era poziționat în regiunea transnistreană a republicii. Conflictul armat a fost declanșat de forțele separatiste, a căror acoperire ideologică devenise, în perioada începătoare, ideea păstrării integrității statale a URSS, idee condimentată copios cu ticuri românofobe cu rădăcini profunde în ideologia comunistă sovietică, care în noile condiții a fost pusă în serviciul separatismului transnistrean. Conflictul armat transnistrean a devenit punctul culminant în dezvoltarea revoluției democratice care avea o componentă activă cu caracter de eliberare națională, revoluție încununată cu dobândirea independenței politice de către Republica Moldova și consolidarea principalelor instituții de stat.

În ciuda proclamării independenței de stat a Republicii Moldova și cu toate eforturile de pacificare ale Chișinăului oficial, într-un interval foarte scurt de timp conducerea transnistreană a reușit să crezeze forțe armate cu diverse profiluri, comparabile ca efectiv cu tânăra armată moldovenească în plin proces de constituire și chiar superioare ei ca dotare cu arme de foc. Această performanță a separatiștilor transnistreni a devenit posibilă doar în urma ajutorului consistent venit din partea Moscovei atât în perioada sovietică, cât și după dezmembrarea URSS. În ciocnirile armate care au urmat, de partea separatiștilor tiraspoleni au participat unitățile militare ale Armatei a 14-a, amplasate în Transnistria. Există multe fapte documentate, care probează participarea militarilor ruși la înarmarea separatiștilor transnistreni și la acțiunile de luptă împotriva armatei moldovenești⁷. Toate aceste fapte l-au determinat pe senatorul american Larry Pressler, pe 24 iunie 1992, să introducă în Congresul Statelor Unite textul rezoluției „Rolul Armatei ruse în Moldova independentă”, în care implicarea forțelor militare ruse în conflictul armat de la Nistru era condamnată în termeni duri⁸.

Războiul de la Nistru a culminat cu evenimentele de la Bender începute la 19 iunie 1992. În urma unei provocări planificate a separatiștilor și din cauza creării pericolului lichidării fizice a secției de poliție moldovenești din Bender, conducerea Moldovei a fost nevoită să trimită în oraș un detașament al poliției speciale cu TAB-uri. Ca răspuns la aceste acțiuni legitime ale Chișinăului, componente numeroase din cadrul unităților militare ale Armatei a 14-a ruse amplasate în regiune au ieșit din cazărmi

⁵ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Civitas, Chișinău, 2007, p. 417-418.

⁶ V. Nedelciuc, *Republica Moldova*, Universitas, Chișinău, 1992, p.73.

⁷ M. Gribincea, *Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova*, Civitas, Chișinău, 1999, p. 127 -136.

⁸ Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova*, p.152 – 155.

și au deschis focul împreună cu gardiștii separatiști asupra forțelor moldovenești, inclusiv din artilerie de calibru mare și tancuri. În luptele dezlănțuite, ambele părți au suportat pierderi umane semnificative, a avut de suferit și populația civilă, au fost distruse blocuri de locuit și edificii cu destinație economică.

În zilele următoare evenimentului de la Bender ostilitățile militare au izbucnit cu o nouă vigoare pe capurile de pod Cocieri, Coșnița și Chițcani. Din cauza acțiunilor militare, o mulțime de locuitori pașnici au fost nevoiți să-și părăsească locuințele și să se evacueze în afara zonei de ostilități militare. Sub acoperirea unităților militare rusești și cu asistența lor separatiștii au supus unui tir masiv de artilerie un șir de sate aflate în afara zonei conflictului, ca Holercani, Criuleni, Cruglic, Mășcăuți, Calfa⁹ ș. a. În orașul Bender declanșaseră o teroare deosebită, inclusiv împotriva populației civile rebelii separatiști din batalionul gărzii republicane conduși de comandantul de tristă faimă Kostenko, supranumit „comandantul sângeros”. Numeroasele crime contra populației civile comise de rebelii lui Kostenko le-au fost atribuite ulterior soldaților armatei moldovenești de către propaganda separatistă. În realitate, conducerea separatistă a Transnistriei, împreună cu serviciul de contraspionaj al armatei ruse, a fost nevoită să-l elimine fizic pe Kostenko, devenit deja figură odioasă, pentru a-i ascunde crimele și a acuza de ele în continuare forțele constituționale ale Moldovei.

Astfel, din cauza susținerii militare a separatiștilor transnistreni de către unitățile Armatei a 14-a ruse restabilirea ordinii constituționale în raioanele estice ale Moldovei a devenit imposibilă. Războiul de la Nistru a generat o mare îngrijorare a opiniei publice mondiale. În consecință, în martie 1992 a fost creat mecanismul cvadripartit de consultări politice Rusia – Ucraina – România – Moldova, care exercita funcțiile de observator și mediator între Chișinău și Tiraspol¹⁰. Dar deja pe la jumătatea verii aceluiași an acest mecanism internațional a fost demontat prin semnarea convenției ruso-moldovenești din 21 iulie 1992, care a semnat încheierea conflictului armat de la Nistru. În conformitate cu prevederile acestei convenții Rusia a rămas pentru un scurt timp unicul subiect internațional care influența în mod activ și nemijlocit situația din zona conflictului.

În urma războiului de mai multe luni de la Nistru Republica Moldova a suferit pierderi de propor-

ții. Cele mai grele sunt pierderile de vieți omenești. În perioada luptelor în cadrul fazei armate a conflictului transnistrean și-au pierdut viața circa 1 000 de persoane, peste 2 000 au fost rănite, iar numărul refugiaților a fost de aproximativ 110 mii de oameni. Conform unor calcule, pierderile materiale ale republicii au constituit circa 12 mld ruble¹¹.

Faptul că această convenție cu privire la încheierea acțiunilor militare la Nistru a fost semnată de președinții Rusiei și Moldovei, dar nu de reprezentanții Chișinăului și Tiraspolului, după cum era firesc în cazul unui conflict strict intern, denotă fără echivoc implicarea Rusiei în diferendul transnistrean în faza armată a acestuia. Cu toate acestea, imediat după încheierea ostilităților de la Nistru, Rusia a ocupat un loc de frunte în medierea internațională a procesului de reglementare politică a conflictului transnistrean. Instituționalizarea acestui rol a fost realizată prin mecanismul Comisiei Unificate de Control (CUC), care înfăptuia măsuri de respectare a regimului zonei de securitate în regiunea conflictului, precum și prin reprezentantul plenipotențiar al președintelui Federației Ruse în procesul de negocieri privind reglementarea politică. Poziția oficială a Rusiei în reglementarea transnistreană a început a se rezuma la ideea că este necesară acordarea unui Statut Special pentru Transnistria în componența Republicii Moldova. Din acel moment toată reglementarea referitoare la Transnistria s-a redus la discuția cu privire la principiile fundamentale ale statutului special.

După încheierea confruntării militare de la Nistru, conflictul transnistrean a intrat, treptat, în faza înghețării. Această fază se caracterizează prin stabilirea dialogului politic dintre Chișinău și Tiraspol cu scopul de a realiza reglementarea politică cu medierea internațională a Rusiei, iar cu începerea din 1993 și a OSCE. În anul 1995, mecanismul internațional de mediere a conflictului a fost completat cu participarea Ucrainei¹².

Dar și în acest context conducerea Republicii Moldova a calificat întotdeauna Rusia în calitate de factor internațional principal, apt să influențeze în mod decisiv reglementarea politică din Transnistria. Republica Moldova fiind, în rând cu Rusia, membru al CSI, conta pe bună dreptate pe respectarea strictă de către toate țările-membre a principiilor suveranității și integrității teritoriale, fixate în documentele fundamentale ale acestei organizații internaționale.

¹¹ *Ibidem*, p. 462.

¹² Parteneriat regional pentru o soluție bazată pe angajament mutual. Plan trilateral pentru rezolvarea problemei transnistrene, București – Chișinău – Kiev, 2006, p.5.

⁹ V. Nedelciuc, *Republica Moldova*, p.81.

¹⁰ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, p.436 -437.

Însă în Federația Rusă, la nivelul conducerii politice, au fost adoptate în repetate rânduri decizii care subminau încrederea reciprocă în cadrul colaborării interstatale ruso-moldovenești, în general, și al reglementării transnistrene, în particular.

Astfel, de exemplu, la 17 noiembrie 1995, Duma de Stat a Federației Ruse adoptă hotărârea „Cu privire la apelul Sovietului Suprem al Transnistriei”, în care, între altele, îi propune președintelui Rusiei „1... să recunoască Transnistria ca zonă a intereselor strategice speciale ale Federației Ruse. 2. Să i se propună Președintelui Federației Ruse să examineze chestiunea cu privire la o întâlnire trilaterală a reprezentanților organelor puterii legislative și executive ale Rusiei, Moldovei și Transnistriei pentru a discuta chestiunea referitoare la recunoașterea Republicii Moldovenești Nistrene ca stat independent și suveran”. Oficialitățile moldovenești au reacționat prompt, exprimându-și protestul pe marginea acestei încălcări brutale a suveranității statale a Republicii Moldova¹³.

În contrasens cu această recomandare a forului legislativ suprem rus, puterea executivă a Rusiei aborda mai pragmatic reglementarea transnistreană. Cu începere din 1992, Moscova a fost nevoită să înceapă negocierile cu Chișinăul în chestiunea determinării statutului aflării contingentului militar rus pe teritoriul republicii și al termenelor retragerii acestuia. În consecință, a fost încheiat acordul interguvernamental moldo-rus din 1994 referitor la această chestiune¹⁴. Duma de Stat a Rusiei n-a ratificat însă acordul și acesta nu a mai intrat în vigoare. Astfel, aflarea în perioada ulterioară pe teritoriul republicii a contingentului militar limitat rus nu este reglementată de documente de drept internațional și sub acest aspect este ilegală. Totodată, aflarea ilegală în Moldova a unui contingent militar străin amplasat în zona conflictului nereglementat constituie un factor care împiedică soluționarea cât mai grabnică a conflictului.

Unul dintre cele mai semnificative momente ale procesului de mediere internațională a conflictului transnistrean rezidă în semnarea la Moscova, în ziua de 8 mai 1997, a „Memorandumului cu privire la principiile de normalizare a relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria”¹⁵. Vorbind despre conflictul transnistrean din Republica Moldova trebuie

să constatăm că la toate etapele sale de dezvoltare acesta resimțea în permanență influența puternică a factorului rus. Rolul și importanța lui în situațiile concrete la timp diferit era neunivoc. Această constatare este aplicabilă și la importanța rolului jucat de diplomația rusă în procesul de pregătire și semnare a Memorandumului de la Moscova. Într-un anumit sens, se poate afirma chiar că Memorandumul din 1997 a fost rodul inițiativei și a creativității politice și juridice a diplomației moscovite.

În acest document și-au găsit reflectarea unele principii fundamentale ale viziunii rusești asupra modelului de reglementare, precum „egalitatea părților în conflict”, care presupunea egalitatea subiecților ce aveau să formeze un stat comun, adică a Republicii Moldova și a Transnistriei. În fond, aceasta însemna renunțarea Moldovei la suveranitatea sa de stat recunoscută în plan internațional prin intermediul recunoașterii nedecarate de către Moldova a așa-numitei RMN, fapt care, la rândul său, conducea la dependența rigidă a politicii Chișinăului de Tiraspol, iar în realitate – de Moscova.

Diplomația moldovenească a încercat să depășească imperfecțiunile din textul Memorandumului prin adoptarea, la 8 mai 1997 la Moscova, concomitent cu Memorandumul, a Declarației comune a președinților Federației Ruse și Ucrainei, precum și a președintelui în exercițiu al OSCE, această declarație explicând Memorandumul. Ambele documente erau legate între ele de principiul pachetului.

Sensul de bază al Declarației comune se reducea la afirmația că „principiile Memorandumul nu pot intra în contradicție cu normele de drept internațional general acceptate și nu pot fi aplicate în contradicție cu tratatele internaționale deja existente, cu hotărârile OSCE, cu Declarația comună din 19 ianuarie 1996 a președinților Federației Ruse, Ucrainei și Moldovei, care recunosc suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova”¹⁶. Din acestea rezultă că Declarația comună a făcut ca Memorandumul să devină nefuncțional din punct de vedere juridic dincolo de limitele după care se produce încălcarea principiului suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. În același timp, Memorandumul, în conformitate cu litera și spiritul Declarației comune, nu putea fi aplicat în mod separat, fără a se ține cont de prevederile Declarației comune, care a și fost adoptată tocmai pentru a crea un mecanism de aplicare practică a Memorandumului.

¹³ Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova*, p. 457-460.

¹⁴ *Ibidem*, p. 377 – 386.

¹⁵ Arhiva curentă a Biroului pentru reintegrare, Cancelaria de Stat, Memorandum ob основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем.

¹⁶ *Ibidem*, Совместное заявление Президентов Российской Федерации и Украины в связи с подписанием Меморандума об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем.

Dar speranțele în ceea ce privește realizarea unui salt în procesul de negocieri nu s-au confirmat. Chiar din primele zile de după semnarea la Moscova a documentelor referitoare la reglementarea transnistreană, autoritățile nerecunoscutei RMN au refuzat să accepte rolul reglementator al Declarației comune sub inventatul pretext că ele nu au semnat acest document. Nerecunoașterea de către liderii tiraspoleni a Declarației comune de la Moscova din 8 mai 1997 a depășit cu mult limitele simplei compromiteri a Memorandumului. Semnificația acestui gest este mai vastă, el vizând la modul direct problema funcționalității mecanismului internațional de mediere și a garanțiilor de reglementare politică a conflictului transnistrean care exista atunci.

În aceste împrejurări, ridică semne de întrebare însăși posibilitatea de a realiza reglementarea transnistreană în condițiile în care rolul determinant de mediator în acest proces îi revenea Rusiei. Cu atât mai mult, cu cât o parte a societății ruse, inclusiv cercurile apropiate de diplomația rusă, împărțeau părerea că diferendul transnistrean trebuie conservat. Astfel, autorii unui manual destinat auditorilor Academiei de Diplomatie a MAE al Federației Ruse subliniau literalmente următoarele: „Existența Transnistriei independente de facto îi permite Rusiei, fără a se împovăra cu cheltuieli și eforturi cât de cât serioase, să-și păstreze anumite poziții geopolitice într-o regiune destul de importantă a Europei de Sud-Est, care e pentru ea și una dintre importanțele „ferestre” spre Europa. În prezent Rusia nu este decamdată în stare să-și apere în măsura cuvenită interesele în această regiune de mare importanță strategică. De aceea, se pare că nesoluționarea problemei transnistrene va rămâne un fapt pozitiv pentru Rusia până în momentul în care ea va dobândi forțe noi și va putea să-și apere plenar aici interesele”¹⁷.

Ca urmare a poziției de blocaj ocupată de Rusia în perioada de după semnarea Memorandumului de la Moscova, reglementarea politică a conflictului transnistrean a intrat în mod definitiv în impas. În anii următori Transnistria, aflată în afara razei de acțiune a dreptului internațional, s-a transformat tot mai mult într-o „gaură neagră” criminală a Europei, prin care tranzitează un flux impunător al comerțului cu marfă de contrabandă în valoare de multe sute de milioane de dolari pe an. Regimul politic separatist transnistrean servește deja demult interesele contrabandiștilor internaționali.

Situația este agravată de prezența în Transnistria a unor rezerve mari de armament, aflate în jurisdic-

¹⁷ Гольдин Г. Г., Матяш В. Н. *ОБСЕ и Приднестровье*. М.: ДА МИД России, 2002. С. 78.

ția contingentului militar rus amplasat în Transnistria. E de remarcat în mod deosebit faptul că regimul transnistrean, care nu se subordonează normelor de drept internațional, a declarat în mod ilegal că acest armament e proprietatea lui și împiedică în fel și chip evacuarea acestuia. Astfel se creează un focar de destabilizare a situației politice și un pericol real pentru securitatea din această parte a Europei.

În același timp, în conformitate cu acordurile la care s-a ajuns la summit-ul OSCE de la Istanbul în anul 1999, Rusia s-a angajat să-și retragă trupele și tehnica militară de pe teritoriul Moldovei¹⁸. Pentru a asigura transparența acestui proces, mandatul misiunii OSCE în Moldova a fost extins, fiindu-i încredințată efectuarea coordonării procesului de retragere a trupelor. Dar din martie 2004 acest proces a fost suspendat. Peste 20 de mii de tone de armament și muniții rămân în continuare în zona conflictului¹⁹.

Odată cu venirea la putere în 2001 a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova s-a încheiat încă o etapă în procesul de reglementare a conflictului transnistrean. Președintele V.Voronin preconiza să soluționeze conflictul transnistrean în decursul unui an. Timpul însă a contrazis această abordare excesiv de optimistă. Totuși, noua conducere a Moldovei conta în continuare pe influența determinantă a Rusiei asupra procesului de reglementare transnistreană.

La începutul anului 2003, fără a-i anunța pe alți mediatori, conducerea Moldovei i-a adresat Rusiei rugămintea să elaboreze un nou plan de reglementare a conflictului transnistrean. În această situație, Moscova a profitat imediat de gafa evidentă a președintelui moldovean și deja în noiembrie 2003, diplomația suveică a consilierului președintelui Putin D. Kozak s-a încheiat cu transmiterea documentului elaborat pentru examinarea Chișinăului și Tiraspolului. Noul plan rusesc s-a numit Memorandumul „Cu privire la principiile de bază ale structurii statului unificat”, dar a și câștigat notorietatea cu titlul Memorandumul Kozak²⁰.

Documentul preconiza crearea unui nou stat comun pe bază federativă și în limitele teritoriale ale RSS Moldovenești de la 1 ianuarie 1990. În cadrul acestui proiect, Transnistriei i se acorda statutul de

¹⁸ *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, Cardidact, Chișinău, 2009, p.163.

¹⁹ Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova*, p.26.

²⁰ Arhiva curentă a Biroului pentru reintegrare, Cancelaria de Stat, Memorandum Об основных принципах государственного устройства объединенного государства.

subiect al federației, care dispunea de multe drepturi de formațiune statală. Datorită eforturilor Rusiei, liderii tiraspoleni au acceptat așa-numita federație „asimetrică”, în cadrul cărei Transnistria obține dreptul de „veto” în organul legislativ suprem al statului federal. În fond, aceasta însemna subordonarea politicii Chișinăului față de dictatul Tiraspolului, iar în ultimă instanță – față de Moscova. La fel, Memorandumul preconiza păstrarea deja pe baze legitime a prezenței militare rusești în Transnistria.

Liderii de la Chișinău și Tiraspol au aprobat în întregime documentul trimis de Moscova și, în prezența exponentului Rusiei, l-au parafat pagină cu pagină. Semnarea oficială a acestui document urma să se producă la 25 noiembrie 2003 în cadrul vizitei la Chișinău a președintelui rus V. Putin. Vizita însă a fost anulată în ultimul moment la inițiativa președintelui Voronin, după ce Occidentul s-a implicat în mod hotărât în evoluția evenimentelor. În urma respingerii memorandumului Kozak, relațiile moldo-ruse au intrat în faza unei înrăutățiri de durată. Procesul de negocieri cu privire la reglementarea conflictului repetat a fost înghețat.

Începând cu luna iulie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o serie de acte legislative care determinau cadrul juridic al reglementării conflictului. În același an s-a produs intensificarea în continuare a internaționalizării procesului de negocieri vizând reglementarea conflictului, la acesta conectându-se oficial în calitate de observatori Uniunea Europeană și SUA. Astfel s-a constituit mecanismul internațional de reglementare, cunoscut ca *Formatul 5 + 2*²¹.

În afară de acesta, în cadrul politicii europene de vecinătate, UE și Moldova au semnat acordul cu privire la planul de acțiuni RM-UE, în conformitate cu care în Ucraina și în Moldova și-a început activitatea Misiunea Uniunii Europene de acordare a asistenței la monitorizarea frontierei moldo-ucrainene. Ca urmare, la Chișinău a fost deschisă Reprezentanța Comisiei Europene, a fost semnat acordul cu privire la simplificarea procedurilor de acordare a vizelor și a crescut substanțial volumul asistenței financiare pentru Moldova în anii 2007-2009. La conferința donatorilor de la Bruxelles din decembrie 2006, la care Moldovei i-au fost acordate 1,2 miliarde de dolari, Uniunea Europeană a jucat rolul de sponsor principal. În aceeași perioadă, SUA i-au oferit Moldovei suport financiar în cadrul programului „Provocarea mileniului”²².

²¹ Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008), p.168.

²² Ibidem, p. 95.

După aderarea României la UE, conflictul transnistrean a ajuns chiar la frontiera cu Europa extinsă și, în consecință, în centrul atenției sporite a Uniunii Europene. Existența unui teritoriu necontrolat în apropierea frontierelor UE forțează comunitatea internațională să depună eforturi permanente în vederea identificării unor căi de reglementare a conflictului. În această ordine de idei se impune constatarea că la ora actuală Republica Moldova nu dispune de resurse interne suficiente pentru obținerea unei reglementări politice plenare în Transnistria. Reglementarea poate fi realizată doar cu medierea internațională activă și amplă.

Îngrijorată de eșecul planului Kozak, Moscova întreprinde un nou efort de a monopoliza procesul de reglementare politică a conflictului. Încercarea s-a materializat în cadrul întâlnirii trilaterale a liderilor Rusiei, Moldovei și Transnistriei, care a avut loc la Moscova la 18 martie 2009. OSCE nu a fost anunțată din timp despre această întreprindere, de aceea nu a participat la ea.

Pe baza rezultatelor întâlnirii a fost semnată o declarație comună, în care, în particular, se spunea că „părțile vor continua contactele directe cu scopul de a activa procesul de negocieri cu privire la reglementarea politică a conflictului transnistrean. La fel, părțile vor activa lucrul grupurilor de experți vizavi de măsurile de încredere și dezvoltarea interacțiunii la Nistru în domeniul social-economic și cel umanitar”. Participanții la întâlnire au confirmat importanța Conferinței permanente în probleme politice în cadrul procesului de negocieri pentru reglementarea transnistreană (*Formatul 5+2*) și au convenit să creeze condiții pentru reluarea cât mai grabnică a lucrului în acest format.

În aceeași declarație a fost enunțată prevederea, foarte importantă pentru Rusia și Transnistria, cu privire la rolul stabilizator al actualei operațiuni de menținere a păcii în regiune și la relevanța transformării ei într-o operațiune de garantare a păcii sub egida OSCE doar după încheierea reglementării transnistrene²³.

Punându-și semnătura sub această declarație trilaterală, președintele moldovean Voronin a acceptat de fapt în numele Chișinăului oficial aplicarea principiului de sincronizare a procesului de reglementare politică a conflictului cu retragerea contingentului militar rusesc de pe teritoriul Moldovei. Caracterul vicios al acestui principiu fusese deja anterior sesizat de diplomația moldovenească, aceasta refuzând mulți ani la rând să-l aplice în pofida presiunii din partea Moscovei.

²³ <http://www.newsru.com/russia/18mar2009/pridnestr.html>

În acest context devine clar de ce organizatorii întâlnirii de la Moscova la 18 martie 2009 au făcut tot posibilul pentru a nu permite participarea la ea a reprezentanților OSCE. În fond, Moscova și Tiraspolul, cu permisiunea tacită a Chișinăului, au întreprins o tentativă de a submina mecanismul internațional de negocieri 5+2 și de a-l înlocui cu formatul de negocieri 2+1, în care Moldovei i se opunea poziția consolidată a celorlalți doi participanți la procesul de negocieri. Și sub acest aspect Voronin a acționat contra intereselor naționale ale țării sale²⁴. După cum au arătat evenimentele ulterioare, negocierile în formatul convenit la Moscova în 2009 nu au mai avut loc, deși fuseseră planificate. De fapt, nu acesta fusese scopul întâlnirii trilaterale de la 18 martie 2009, la care Moscova, la unison cu Tiraspolul a profitat de situația dificilă a lui Voronin în viitoarea campanie electorală și a smuls cu ușurință de la el o cedare importantă – recunoașterea principiului de sincronizare a reglementării conflictului cu retragerea trupelor rusești de pe teritoriul Moldovei.

În iulie 2009, la putere în Moldova au venit forțele democratice, care s-au pomenit în fața necesității de a repara greșelile diplomatice ale lui Voronin. Oficialii moldoveni au fost nevoiți să afirme în câteva rânduri că Declarația comună de la Moscova a liderilor Moldovei, Transnistriei și Rusiei din 18 martie 2009 nu este percepută de Chișinău în calitate de acord plenipotențiar în cadrul procesului de negocieri. O asemenea corectare a poziției Chișinăului, impusă de necesitate, a generat, firește, o reacție negativă a Moscovei și n-a contribuit la sporirea gradului de înțelegere în relațiile ruso-moldovenești.

În această ordine de idei, trebuie remarcat că la diverse foruri internaționale conducerea democratică a Moldovei în repetate rânduri și în mod consecvent a reiterat poziția sa principală privind retragerea necondiționată și neîntârziată a trupelor ruse din Republica Moldova, care prin prezența lor în regiunea transnistreană încalcă neutralitatea țării. La fel este expusă în permanență poziția referitoare la necesitatea de a transforma componenta militară a actualei operațiuni de pacificare în una civilă sub egida OSCE.

²⁴ *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, p.171.

Unul dintre semnele indubitabile ale dinamicii noi pe direcția transnistreană sunt inițiativele UE, care au fost exprimate, în linii mari, de cancelarul german Angela Merkel. Esența acestor propuneri rezidă într-o anumită sincronizare a inițiativelor președintelui rus Dmitri Medvedev în privința preconizatei inițiative rusești privind Tratatul de securitate europeană cu progresele serioase în procesul de reglementare transnistreană. Berlinul pornește de la premiza retragerii de către Rusia a trupelor din Transnistria ca o condiție preliminară a disponibilității Europei de a discuta cu Moscova despre noua arhitectură a securității pe continent.

Astfel, pentru prima dată interesele strategice ale Rusiei pe continentul european sunt plasate în dependență directă de reglementarea conflictului transnistrean. Rusia începe a achita un preț costisitor pentru susținerea politică, militară și economică pe care i-a acordat-o regimului separatist de la Tiraspol. Toate aceste circumstanțe noi sunt în stare să conducă la modificarea opticii moscovite, prin intermediul căreia strategii de la Kremlin examinează conflictul transnistrean și rațiunile de a-l menține în stare înghețată.

Situația avansează spre punctul după care susținerea de mai departe a regimului separatist ar putea deveni pentru Moscova o povară insuportabilă și o va stimula să încline spre varianta de reglementare pe principiile păstrării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. În aceste condiții este extrem de important ca și Chișinăul oficial să ajungă la momentul în care Moscova își va schimba poziția, având propria sa strategie bine chibzuită și realistă de reintegrare teritorială a țării.

În general însă, analiza evoluției conflictului transnistrean de la începuturile lui și până la momentul actual denotă faptul că el, deopotrivă cu alte conflicte declanșate ca rezultat al dezmembrării URSS, continuă să rămână un potențial focar de haos și instabilitate. Conflictul secesionist din raioanele din stânga Nistrului a exercitat pe parcurs și exercită în continuare o influență negativă atât asupra dezvoltării statului moldovenesc în ansamblu, cât și asupra perspectivei de integrare politică și economică a Moldovei în structurile europene. Soluționarea deplină a acestui conflict poate fi atinsă doar printr-un efort conjugat al Chișinăului oficial cu structurile internaționale implicate în medierea lui.